

zâmeddin Abdürrahim'e mûsiki ilmini öğretmek maksadıyla kaleme aldığını ifade ettiği giriş kısmından sonra beş fasıldan meydana gelen mukaddime yer alır. Mukaddimedeki mûsikinin tarifi, ortaya çıkışı, konusu ve gayesi ele alınmıştır. Mûsiki nazariyatının ana konularını işleyen on iki bablık asıl kısım ise toplam kırk üç fasıldan meydana gelir. Burada incelenen konular şu şekilde özetlenebilir: Savt ile nağmenin tarifi ve meydana gelmesi, nağmenin işitilmesi, tesiri ve ondaki tizlik ve pestlik sebepleri; desâtînin (mûsiki aletindeki teller üzerinde parmak ucunun yerleri) taksimi; Safiyüddin Abdülmü'min'in sistemine ve bir başka sisteme göre on sekiz sesin elde edilmesi; mûsikî aletlerinde perdeleri meydana getiren telin boyu ve en az iki ses arasındaki tizlik ve pestlik farkını gösteren bututların nisbetleri, birleştirilmesi, cinsleri, sayıları ve tasnifi; dörtlü ve beşlilerin uyumlu şekilleri; birinci ve ikinci tabakadaki kısımların birleştirilmesinden meydana gelen devirler. Daha sonra iki, üç, dört ve beş telin pozisyonları ile meşhur devirler (on iki makam), devirlerin tabakaları, Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin Safiyüddin'e ve Abdülkâdir'in her ikisine cevapları ile bazı itirazları yer almaktadır. Ardından meşhur devirlerin topluca gösterilmesi, uyumlu nağmelerin Arapça ve Yunanca isimleri, âvâze ve şubelerle perdelerin münasebetleri, udda güç pozisyonlar ve udla icranın kaideleri, hânende olacakların ses eğitimi, yakın ve uzak anlamlı terkipler, altı parmağı kullanma yolları ve mûsiki form-

ları gibi konular işlenmiştir. Mûsiki usullerine ait bilgilerin yer aldığı on birinci babda müellifin yaşadığı devirde ve daha önceki dönemlerde kullanılan usullerle kendi buluşu olan usuller açıklanmıştır. Hâtimedeki ise mûsikide şed konusu, mûsiki öğrenmeye başlayanların uyması gereken meclis âdâbı, mûsikide meleke kazanma yolları, kökler (Türk, Moğol ve Hitaylar tarafından çalınan mûsiki parçaları), meşhur mûsikîşinaslar ele alınmıştır.

Câmi' u'l-elhân'ın üçü İstanbul'da, üçü de Avrupa kütüphanelerinde olmak üzere altı nüshası tesbit edilmiştir. İstanbul'daki nüshalardan ikisi Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 3644, 3645). İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı olan (Belediye Yazmaları, nr. 0.57) nüshanın XX. yüzyılın başlarında Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshadan (nr. 3645) istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Avrupa'daki nüshalar ise Oxford Bodleian Kütüphanesi'nde kayıtlı iki nüsha ile (biri Marsh, nr. 282) Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlı (Supplément, nr. 1774) yazmalardır. Bunlar arasında Nuruosmaniye (nr. 3644) ve Oxford Bodleian (Marsh, nr. 282) kütüphanelerinde bulunan nüshalar müellif hattı olup Safer 818 (Nisan 1415) tarihini taşıyan ilkini Merâğî Sultan Şâhruh'a, diğerini Muharrem 808'de (Temmuz 1405) kendi oğlu Nüreddin Abdurrahman'a ithaf etmiştir. Daha sonra gözden geçirdiği bu nüshaya bazı ilâveler yapmıştır. Oxford Bodleian'deki ikinci nüsha ise (bk. Ahmed Münzevî, s. 3892, kütüphane numarası ve-

rilmemiştir) Sultan Şâhruh'un oğlu Bay-sungur Mirza'ya ithaf edilmiştir. *Câmi' u'l-elhân*'ın Paris nüshası, 16 Rebî-ülevvel 1067 (2 Ocak 1657) tarihinde Ali b. Lâçin Mahmûdî Muhammedî tarafından İsfahan'da istinsah edilen, ilk üç babı eksik bir yazmadır. Baron Rodophe D'éranger, Oxford Bodleian Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 828) bir *Câmi' u'l-elhân* nüshasından söz ediyorsa da bu eserin yukarıda belirtilen aynı bölümdeki (nr. 282) nüsha olduğu ve bir dizgi hatası sonucu numarasının yanlış verildiği anlaşılmaktadır.

Câmi' u'l-elhân, Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshalardan biri (nr. 3644) esas alınarak bazı açıklamalarla birlikte Takî Bîniş tarafından neşredilmişse de (Tahrân 1366 hş./1987) eserin tenkitli yeni bir neşrine ihtiyaç vardır.

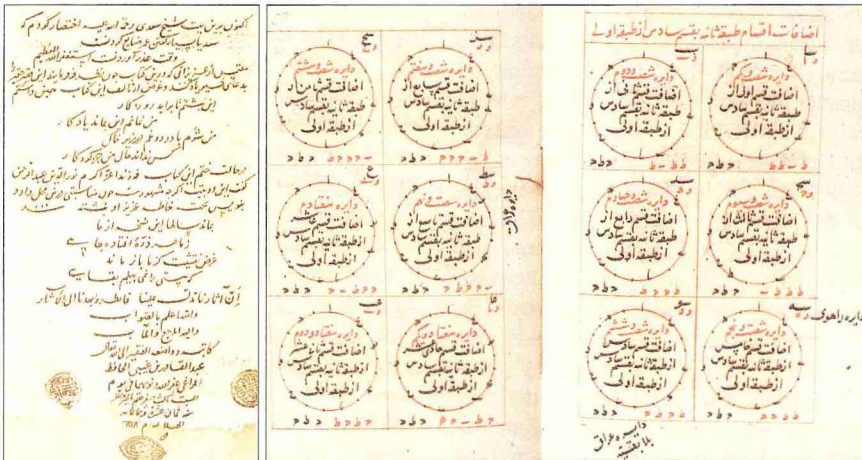
BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Merâğî, *Câmi' u'l-elhân* (nşr. Takî Bîniş), Tahrân 1366 hş./1987; Ethé, *Catalogue*, I, 1058-1060; Blochet, *Catalogue*, IV, 336-337; Baron Rodolphe D'éranger, *La Musique Arabe*, Paris 1949, V, 398; M. Kemal Özergin, "Hâce Abdülkâdir Merâğî'nin Manzum Bir Arzihâli", *Kemal Çığ'a Armağan*, İstanbul 1984, s. 133, 139; Muhammed Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Mikrofilmhâ-yi Kütübhâne-i Merkezî-i Dânişgâh-ı Tahrân*, Tahrân 1348 hş., s. 261; a.mlf., "Mûsikî'nâmehâ -4-", *Hüner u Merdum*, sy. 148, Tahrân 1353 hş., s. 72-73; Münzevî, *Fihrist*, s. 3892; Amnon Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings (c. 900-1900)*, München 1979, s. 171-172; Murat Bardakçı, *Marağalı Abdülkâdir*, İstanbul 1986, s. 139-142; Henry George Farmer, "The Organ of the Arcients", *Studies in Oriental Music*, II, Frankfurt 1986, s. 416-417; a.mlf., "Abdalqâdir Ibn Gaibî on Instruments of Music", a.e., s. 605-607; a.mlf., "Abdülkâdir", *İA*, I, 83-84.

NURİ ÖZCAN

Câmi' u'l-elhân'ın müellif hattı nüshasının son sayfası ile diğer bir nüshasının iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3644 ve 3645, vr. 58^r-59^r)

CÂMIU'İ-EZHER

(bk. EZHER).

CÂMIU'İ-FUSÛLEYN

(جامع التصولين)

Bedreddin Simâvî'nin

(ö. 823/1420)

İslâm hukukuna dair
Arapça eseri.

Mecdüddin el-Üsrüşenî'nin (ö. 632/1235) *el-Fuşûl'ü* ile Zeynüddin el-Merğînânî'nin (ö. 670/1271) *Fuşûlül-ihkâm fî usûli'l-ahkâm* adlı eserinin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Müellif bu iki eseri özetlerken bunlarda bulunan

tekrar ve ayrıntıları, ayrıca Merginânî'nin *Fuşûlü'l-ihkâm*'ındaki "Ferâiz" bölümünü eserine almamış, gerekli gördüğü yerlerde ise ilâvelerde bulunarak kendi görüşünü belirtmiştir. *Câmi'u'l-fuşûleyn* bu iki eserin dörtte bir hacminde olup kırk fasıdan ibarettir.

Hem muamelât hem de yargılama hukukuyla ilgili önemli konulara yer veren *Câmi'u'l-fuşûleyn*, özellikle kazâ ve fetva ile ilgili meseleleri ele alması sebebiyle uzun süre müftü ve kadıların müracaat kitabı olmuş, *Mecelle*'nin de kaynakları arasında yer almıştır. Hanefî mezhebinden olan müellifin hukukî meseleleri serbestçe tartışması ve otorite kabul edilen klasik müelliflerin bazı görüşlerine itiraz etmesi dikkatleri üzerinde toplamış, sonraki devirlerde yazılan bazı eserlerde müellifin bu itirazları tartışma konusu olmuştur. Bunlardan Süleyman b. Ali el-Karamânî'nin (ö. 924/1518) *el-Es'ile ve'l-ecvibetü'l-müte'allika bi-Câmi'i'l-fuşûleyn* (Süleymaniye Ktp., Turhan Vâlide Sultan, nr. 97), Zeynüddin b. Nüceym'in (ö. 970/1563) *Câmi'u'l-fuşûleyn*'e yaptığı hâşiye (Brockelmann, II, 402) ve Nişancızâde Muhyiddin Mehmed'in (ö. 1031/1622) *Nûrül-âyn fi işlâhi Câmi'i'l-fuşûleyn* adlı eseri (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 127) önemli olanlardır. *Câmi'u'l-fuşûleyn*'de ele alınan konuları yeniden tertip eden Nişancızâde, ayrıntılı bulduğu bilgileri çıkararak bazı yeni ilâveler yapmıştır. Necmeddin er-Remlî, babası Hayreddin er-Remlî'nin (ö. 1081/1670) *Câmi'u'l-fuşûleyn*'in kenarına kaydettiği hâşiyeyi temize çekerek ayrı bir eser haline getirmiş ve kitabına *el-Le'âli'd-dürriyye fi'l-fevâ'id-i'l-Hayriyye* adını vermiştir.

Câmi'u'l-fuşûleyn, Üsrüşenî'nin *Câmi'u's-şığâr* (*Ahkâmü's-şığâr*), Zenbilli Ali Efendi'nin *Âdâbü'l-evsiyâ*' adlı eserleri ve Necmeddin er-Remlî'nin *el-Le'âli'd-dürriyye*'siyle birlikte iki cilt halinde basılmıştır (Kahire 1300). Eserde kaynaklara işaret için kullanılan harflerle hangi kitapların kastedildiğini gösteren bir cetvel I. cildin baş tarafına konmuştur. Bulak 1301 baskısının kenarında da Remlî'nin hâşiyesi vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bedreddin Simâvî, *Câmi'u'l-fuşûleyn*, Kahire 1300, I-II; *Keşfü'z-zunûn*, I, 566-567; Serkis, *Mu'cem*, I, 210; Brockelmann, *GAL*, II, 290-291, 402; *Suppl.*, II, 315.

ALİ BARDAKOĞLU

el-CÂMI'U'L-KEBİR

(bk. el-HAVİ).

el-CÂMI'U'L-KEBİR

(الجامع الكبير)

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin

(ö. 189/805)

"zâhirü'r-rivâye" diye bilinen ve Hanefî mezhebinin ana kaynaklarını oluşturan altı eserinden biri.

el-Câmi'u's-şâğîr'de sadece hocası Ebû Hanîfe'den Ebû Yûsuf vasıtasıyla gelen görüşleri bir araya getiren Şeybânî, *el-Câmi'u'l-kebîr*'i bizzat kendisi telif etmiştir. Eseri yazdıktan sonra tekrar gözden geçirmiş, bazı bablar ve meseleler ilâve ederek daha hacimli ve kapsamlı hale getirmiştir. Ebû Hafs el-Kebîr, Ebû Süleyman el-Cüzcânî, Hişâm b. Ubeydullah er-Râzî, İbn Semâa ve diğer bazı talebeleri tarafından rivayet edilen *el-Câmi'u'l-kebîr*'de müellif meseleleri ve hükmünü söylemekle yetinir, hükmün dayandığı delillere yer vermez. Eseri şerhedenlerden Cemâleddin el-Hasîrî (ö. 1238), *et-Tahtîr* adlı şerhinde her konu başlığından sonra o konuda Şeybânî'nin dikkate aldığı ana prensibi zikretmektedir. Eserde delillere yer verilmemesine karşılık Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Şeybânî arasında görüş ayrılığı bulunan konulara işaret edilmiştir. Ayrıca meselelerin özet halinde bile olsa bütün yönleriyle ele alınmadığı, konuyla ilgili sadece bazı meselelere yer verildiği dikkati çekmektedir. Meselâ "Bâbü's-salât" ile başlayan kitapta bu başlık altında sadece üç meselenin hükmü zikre-

tilmiştir. Eserde genel olarak ibadet konuları çok kısa tutulmuş, buna karşılık muamelât nisbeten genişçe ele alınmıştır.

el-Câmi'u'l-kebîr üzerinde şerh ve ihtisar mahiyetinde birçok çalışma yapılmış, ayrıca eser manzum hale de getirilmiştir. Kâtib Çelebi bu kitaba şerh yazan kırktan fazla kişinin adını sayar (*Keşfü'z-zunûn*, I, 568-570). Yazma nüshaları bugüne ulaşan başlıca şerhlerin müellifleri şunlardır: Ebû Bekir el-Cesâs, Ahmed b. Mansûr el-İsbicâbî, Şemsüleimme es-Serahsî, Sadrüşşehid Ömer b. Abdülazîz, Hâherzâde, Rükneddin el-Kirmânî, Alâeddin el-Üsmendî, Ebû Nasr el-Attâbî ve Cemâleddin el-Hasîrî. Ahmed b. Ebû'l-Müeyyed en-Nesefî tarafından manzum hale getirilen *el-Câmi'u'l-kebîr*'i Ebû Nasr el-Attâbî ve Muhammed b. Abbâd Hılâtî de ihtisar etmişlerdir. Hılâtî'nin meşhur muhtasarına yapılan ve yazmaları bugüne ulaşan önemli şerhler arasında İbn Balabân el-Fârisî, Mes'ûd b. Muhammed el-Gucduvânî, Ekmeleddin el-Bâbertî ve Sa'deddin et-Teftâzânî'nin şerhleri zikredilebilir (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 423-428). Hılâtî'nin muhtasarının bir kısmı Mevkûfâtî Muhammed Efendi tarafından Türkçe'ye çevrilerek şerhedilmiş olup bir nüshası *Kitâbü Tercemei Telhisi'l-Câmi'i'l-kebîr* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Şehid Ali Paşa, nr. 719).

Haydarâbâd'da neşredilen kitabın (1356) Beyrut'ta ofset baskısı yapılmıştır (1399). Eseri neşre hazırlayan Ebû'l-Vefâ el-Efgânî, İstanbul'da Beyazıt Devlet (Veliyüddin Efendi), Kahire'de Dârü'l-kütübî'l-Misriyye ve Tonk'ta Abdürrahim Sâhib-

Hılâtî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr* muhtasarının Mevkûfâtî tarafından yapılmış Türkçe tercüme ve şerhinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 719)

